

Panait Istrati

ADOLESCENȚA LUI ADRIAN ZOGRAFI
MIHAIL

Editura Hoffman

DTP: Hoffman Design

Tipar: Hoffman Print

Coperta: Mircea Dumitrescu

Pe copertă: Mișu Popp, *Tatăl pictorului citind*

©Editura Hoffman, 2020, pentru prezenta ediție.

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL

Fax: 0249 460 218

Tel: 0740.984.910

www.EdituraHoffman.com

www.EdituraHoffman.ro

www.LibrariaHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ISTRATI, PANAIT

Mihail / Panait Istrati. -

Caracal: Editura Hoffman, 2020

ISBN 978-606-46-0986-1

821.135.1

Acest text reproduce ediția din anul 1929, în traducerea lui Theodor Buzoianul, apărută la Tiparul Institutul de Arte Grafice Eminescu.

Pe la ora nouă dimineața, bătrânul poștaş al mahalalei bătu cu bastonul în poartă și strigă:

— Adrian Zografi!

— Așteaptă-mă puțin, moș Gavrilă; sunt dezbrăcat! răspunse Adrian.

„Ia, te uită, cugetă poștaşul, pasărea călătoare s-a reîntors”. Și pășind în curte, dădu la o parte familiar, cu vârful bastonului, perdeaua de la fereastra deschisă a odăii lui Adrian, încărcată de ghivece cu mușcate, crăițe și busuioc. Moș Gavrilă știa că, ori de câte ori tânărul se brodea să fie acasă, niciodată nu lua o scrisoare din mâna lui, fără să-i dea doi bani, „să bea o țuică”. Iar dacă se întâmpla să se reîntoarcă dintr-una din acele hoinăreli ce ridicau mahalaua în picioare, bacșișul era „regesc”.

Ceea ce se întâmpla și acum. Adrian întinse brațul pe fereastră, fără să-și arate chipul, apucă scrisoarea și-i dădu cincizeci de bani (o bănuță de argint din timpurile trecute), căci lui îi erau tare dragi poștașii, socotindu-i „niște năpăstuiți ai instituțiilor noastre democratice, cărora le încredințăm bucuriile și tristețile noastre și pe care statul îi împinge la cerșetorie”.

Moș Gavrilă, deși prea mulțumit de bacșiș, rămase puțin nedumerit: pentru prima oară, Adrian nu-i strângea mâna, nici nu-i povestea la repezeală, cum și pe unde hoinărise, toate câte-i făceau atâta plăcere, mai mult chiar decât bacșișul.

— E supărat pe mine? o întreabă în șoaptă pe mama lui Adrian, care tocmai ieșea, să stea pe prispă, în bătaia soarelui primăvărat.

— Nu pe matale e supărat, ci pe mine! răspunse buna mamă. Ne-am ciorovăit încă de aseară, când s-a înapoiat acasă. Oh! dracii de copii! Ar fi mai bine să nu-i ai...

Ca să-i dea dreptate mamei Joița, fără să-l audă însă Adrian, moș Gavrilă făcu câteva semne și gesturi, tare complicate, pe care biata femeie le urmărea cu interes și care păreau să-i spună: „Da... da... te cred... Ah! copiii... Sunt mâncat de ei... Trece...”

Tocmai atunci apărură Adrian: un ștrengar de optsprezece ani, puțin cam slăbuț, oacheș, păr des, ochii câprui umbriți de sprâncene dese și negre, față prelungă și palidă, gură carnoasă de flăcău. Purta o vestă gri, cămașă din zefir, guler și cravată fără cusur, pantaloni în dungi și papuci. O ceșcuță cu cafea turcească într-o mână, iar în cealaltă o țigare pe care o puse în colțul gurii, ca să strângă mâna poștașului.

— Bună ziua, moș Gavrilă!

— Bine ai venit, Adriene! Bre, bre! ce chipeș ești! Ai spune, un fecior de bani gata. Asta trebuie să coste scump...

Mama, care știa săraca ceva, aruncă o uitătură poștașului: „Mai încape vorbă”. Și spuse:

— Barem de mi-ar asculta povețele... Dar totdeauna face cum îl taie capul! Și tot el se îmbufnează!

Adrian înlănțui gâtul maicii sale și o îmbrățișă, apoi spuse:

— Eu nu mă îmbufnez, mamă! Mă apăr...

Și adresându-se poștașului:

— Închipuiește-ți, moș Gavrilă... Mama ține morțiș să mă însoare! Găsești că-i drept asta?

Mama Joița se înfurie:

— De ce nu-l întrebi pe moș Gavrilă dacă e mai drept s-o ștergi într-una de acasă și să te înapoiezi ca un cerșetor?

La care bătrânul găsi că-i mai înțelept să nu-și vâre degetul între ciocan și nicovală, și se îndepărtă, înălțând din umeri.

Ceartă veche între mamă și singurul ei fecior, dureroasă ca o rană nevindecabilă.

Adrian, potrivit la tot ceea ce o mamă săracă așteaptă de la copilul ei, refuza, din instinct, să calce pe drumul obișnuit oricărui tânăr care vrea să-și facă o „situație” în viață. Destoinic, sârguincios și chiar descurecureț, dădea totuși dovadă unei nestatornicii, care o dispera pe maică-sa, făcând-o de râsul mahalalei, care, departe de-a fi mai brează decât el, îi plăcea să bârfească pe socoteala altora. Trebuie să recunoaștem, însă, că și viața lui Adrian se preta de minune la așa ceva.

De la doisprezece ani, de când intră voinicește la stăpân și până în clipa de față, nu puteai deloc număra slujbele ce le încercase în șase ani. Colac peste pupază, părase regulat orașul – fără voia maicii sale sau a mahalalei – își pierdea urma câteva luni și aflai deodată că într-o noapte s-a reîntors, zdrențăros ca un cerșetor. Atunci, gurile rele se simțeau la largul lor.

— E un derbedeu! Se vede cât de colo, că mă-sa l-a „adus” de contrabandă... Nimic bun n-o să iasă din băiatul ăsta!... Și Joița, barem, nu l-a lepădat! E o pedeapsă...

Adrian era cu totul altceva decât un derbedeu. Maică-sa îl „adusesă” ca orice femeie, care naște un copil, din mila Domnului, chiar dacă lipsește uneori – ca în cazul lui Adrian – binecuvântarea bisericii. Cât despre prezicerile răutăcioase ale mahalalei sau despre „pedeapsa” ce-o meritase maică-sa, mahalaua așteptând ca cerul să-și rostească voința, izbutea să-și impună spusele. Fapt ce smulgea lacrimi fierbinți sărmanei văduve, care, auzind numai vorbe rele, ajunsese și ea să-și creadă feciorul un derbedeu.

Credea, dar se împotriva în fața străinilor. Băiatul ei? Spunea adesea:

— Doamne! care-i crima lui? Nu bea, nu se bate, nici nu fură *ca ai lor!* Afemeiat nu-i cătuși de puțin. Citește. Cu nasul în cărți într-una. Atât! Acum c-o fi nesupus, că-și schimbă stăpânii ca pe cămașă și ca hoinărește peste munți și văi, da, e adevărat! Dar de asta sufăr numai eu! De ce oare se amestecă și alții? Fiecare să-și vadă, mai degrabă, de bârna din ochi...

Cuvinte drepte... Înțelepciune de femeie simplă... Dar ce știe biata lume despre dreptate, despre înțelepciune? Le disprețuiește și se predă, bezmetică, nedreptății ei, ceea ce nu împiedica deloc pe Adrian să-și urmeze calea.

Care drum? Ar fi tare greu de precizat, cu atât mai mult cu cât feciorul Joiței „spălătoreasa” nu și l-a ales niciodată. El se lăsa, mai de grabă, condus, împins, aproape azvârlit. Și o pornea pătimaș, neînțeles, singuratic, din această mahala a Brăilei – ca dintr-o Sahară a spiritului omenesc – fără o călăuză, fără un prieten, singur să se tânguiască, singur să se bucure. A da din coate, pentru „a-și face un rost bun în viață”, i se părea un gând comun, josnic, aproape smintit, o

luptă nesăbuită ce preocupă toată puița omenească, dar pe el nu-l putea atinge.

Îi spunea mamei:

— Un rost bun în viață! Ce? Adică să nu trăiești decât ca să devii un mare patron, un mare negustor? Oare pe lumea asta numai îmbuibarea și bunăstarea să conteze? Acele sărmane ființe, cu tine la un loc, să nu vreți altceva decât să-mi omor toate orele, toate zilele, toată viața, numai ca să învăț cum se face avere, ba chiar, până la urmă, să și fac una? Atunci m-ați stima... Dar eu țin să vă spun, că prea puțin îmi pasă de stima voastră și că averea mă lasă rece.

Am în față viața nesuferită a celor înstăriți. Îi văd cum trăiesc, ce iubesc, ce-i pasionează. Ei bine, nu-i invidiez! Pentru nimic în lume, n-aș schimba sentimentele mele cu ale lor. Țștia sunt viermii omenești. Măreția vieții le scapă pe de-a-ntregul...

Neînțelegându-l, mama îi obiecta:

— Ce dracu' înțelegi tu prin „măreția vieții”, când ești un pârlit ca și noi? E oare o „măreție” să te spetești muncind pentru doi lei pe zi și mâncare, așa cum mă vezi că fac? Ție, care stai toată ziua cu nasu-n cărți – de parcă ai fi popă – ce-ți aduce citania asta? Ilie băcanul abia știe să se iscălească și e milionar. Fă ca el mai bine. Silește-te mai întâi să nu fii un zilier fără viitor și p-ormă citește cât oi vrea...

— Cu neputință, mamă! striga Adrian. Nu pot sluji, în același timp, pe Dumnezeu și pe dracu'!

— Dar, Doamne! care-i dumnezeul tău, săraca de mine! Unde vrei să ajungi? Ce scop urmărești?

— Niciunul! Trăiesc în legea mea, cerând tot mai puțin pentru burtă – mult, cât mai mult cu putință, pentru sufletul și mintea mea...

— Și ce ceri tu pentru sufletul și mintea ta?...

Până aici!

Aici se oprea, totdeauna, veșnica lor ceartă. La această întrebare a mamei, fiul se închidea în sine. Zid chinezesc. Barieră de netrecut...

Degeaba încercase Adrian, timp îndelungat, să explice mamei lui cum înțelegea viața: să iubești artele și libertatea; să guști frumusețile pământului; să nu fii în rândul celor ce exploatează pe oameni; să te mulțumești bănește numai cu strictul necesar; să trăiești în dreptate și frăție; să adori un prieten scump; să faci cât mai mult bine în jurul tău...

Până aici... Mamă Joița, deși miloasă și cu suflet darnic, ea care muncea „cincisprezece ore în șir, pe zi, pentru doi lei și mâncare”, știa din pățite că viața hotărăște altfel.

Tristă, fără o vorbă, își privea feciorul. Și uneori îi spunea:

— Parcă aș fi găina care a clocit pui de rață: nu pot să-mi urmez copilul pe acolo unde trebuie să știi să-noi!

Nu se putea ține după un pui „de rață”, în apele cristaline ale idealului, unde el plutea în voie. În schimb, rămasă pe mal, umilă, nu-și pierdea din ochi ciudatul pui hoinar, care se deda la năzdrăvănii, de unde se înapoia totdeauna cu mațele chiorăinde, căci acele ape scânteietoare nu-l hrăneau deloc; ba, îl costau chiar scump, ca să se scalde deseori în ele.

Adrian nu-și da seama deloc, asemenea păsărilor cerului, care cântă și ciugulesc ce gălesc. „Pasărea” lui moș Gavrilă nu găsea însă nimic, oricât ar fi fost de puțin pretențioasă. Atunci, mama-cloșcă, care nu iubea

aceste „bălăceli”, scormonea pământul pentru amândoi, înzecindu-și eforturile ca să-și hrănească bezmeticul adus pe lume.

Mahalaua fierbea, măcar că purtarea ei era oarecum ciudată. Ea găsea firesc, ca un băiat „de familie bună” să stea pe spinarea societății până la vârsta de douăzeci și cinci de ani, dacă se putea lăuda cu o biată diplomă. Se bucura din răsputeri („Ah! feciorul șefului nostru de gară, o să vedeți, o să devie procuror!”), se îmbăta cu o fericire clădită pe propria-i mizerie, exact ca și mulțimea alegătorilor care strigă „ura”! și țopăie de bucurie, când își vede șefii bând șampanie în sănătatea ei! Dar dacă se întâmpla ca unui copil, născut din nenorocire într-un bordei, să i se aprindă în inimă dorința sinceră de-a învăța și ca acest copil să aibă curajul de-a se împotrivi sorții sale, atunci gura mahalalei tăbăra pe el, înverșunată: „Cum? Ce?... Ce are ăla de se grozăvește atâta? Ce se pretinde că știe? Nu-i mai breaz ca altul de teapa lui! Haide, haide!”...

Adrian nu făcea pe grozavul, însă în ochii mahalalei orice încercare de-a te izola este socotită semeție, dacă nu și mai rău. Adrian nu răspundea niciodată acestor nerozii. Tăcut, își spunea sieși: „Ei, da! am pretenția că înțeleg mai multe decât alții ca voi. Și că-mi poate pielea mult mai mult decât viitorul vostru procuror!”

Lovitura pe care Adrian o primise în fața poștaşului, îl dureau vădit. Reintră în odaia lui și începu să-și cerceteze conștiința.

Desigur, lăsând la o parte bârfeala propriu-zisă, mahalaua avea un pic de dreptate. Jumătate din timp, el

bătea drumurile sau citea, zi și noapte, ceea ce însemna același lucru pentru niște oameni simpli. Aceștia nu cereau decât să te comporți ca feciorul șefului de gară, adică „să citești, ca să devii procuror”, sau și mai bine, să rămâi în turmă, să muncești, să te însori, să faci copii și să mori. Foarte limpede!

Ceea ce făcea însă Adrian, nu era câtuși de puțin limpede: nu sta locului, cutreiera țara în lung și în lat, se închipuia învățat, nu se încârduia cu nimeni și toca ultimele economii ale maică-sii, strânse cu prețul atâtor renunțări. Mai ales, nu i se iertau aventurile păgubitoare, la Galați, Buzău și Giurgiu sau din regiuni mai îndepărtate, de unde se înapoia totdeauna fără o cămașă, cu hainele în zdrențe și mort de foame. Reîntors acasă, găsea un schimb nou, pe care mama Joița îl cususe noaptea, plângând.

Da, așa era! O recunoștea el însuși, pe față. Dar... „Cu ce sunt eu de vină, Doamne, dacă așa sunt clădit?”

Și cum se înduioșă de sine însuși, își acordă circumstanțe atenuante. N-a dat el, oare, dovadă de cumințenie, încă de la doisprezece ani? Nu s-a dus, singur-singurel, să intre la stăpân la vârsta aceea? Întâi, la Kir Nicola, plăcintarul de-alături; apoi, la o mare băcănie; pe urmă ucenic la Atelierele docurilor, hamal în port, băiat de alergătură la un armator, iar în ultimii doi ani să învețe, în sfârșit, meseria de zugrav, la care se opri.

E drept că hoinărelile și cărțile – băi de lumină pentru suflet și minte – îi înghițeau repede toate slabele câștiguri aruncându-l iarăși în spinarea biete sale mame. Dar...

Ah! acest „dar”... care-i revenea pe buze neîncetat, ca o supremă scuza, cui să-l spună? Pe ce piept de prieten să-și culce capul, plângând și gemând încetișor: „Dar iubesc acele

lucruri... Ele îmi sunt toată viața. Și dacă cineva mi le ia, viața nu mai are niciun sens pentru mine; sufletul mi s-ar cufunda într-o beznă de nepătruns!”...

Singur în camera sa, cu capul între mâini, Adrian se întreba în gând: „Cui s-o spui? Unde-i prietenul, prietena, ființa omenească în stare să m-asculte și să mă-nțeleagă? Sau, poate, nu cumva sunt nebun?”

Se ridică greoi, se încălță și ieși. În curte, liliacul în floare îmbălsăma aerul. Își afundă fața într-un buchet mare, închise ochii, sorbindu-i adânc mireasma.

Mamă-sa era încă pe prispă și-și privea mâinile arse de leșie. Adrian i le luă încetișor și le sărută.

— Ți-e ciudă tare pe mine?

— Nu... Nu pe tine... Ci pe soarta noastră. Tu nu ești rău, o știu...

— Îți făgăduiesc să muncesc fără întrerupere. Mă împac cu zugrăvitul. Sunt mai liber. De altfel, uite, din ultimul drum în Dobrogea, am adus cincizeci de lei, pe care i-am pus deoparte în mai puțin de trei săptămâni. Aseară, nu mi-ai dat răgaz să-ți spun. Iată-i. Pentru mine nu păstrez decât un leu.

Mișcată, mama cuprinse capul fiului și-i sărută ochii.

— Da! simt că ești băiatul meu!

O voce răgușită răspunse acestei revărsări de dragoste a două inimi:

— Oh! îndrăgostiții! N-a greșit cine a spus că nu trebuie să te bagi între părinți și copii, când se ciorovăiesc... Totdeauna sfârșesc prin a face pace.

Era mama Ioana, proprietăreasa casei, o biată proprietăreasă a șase odăițe, înșirate ca niște cutii și spoite